

retű kavicsal soványított anyagú edény oldaltörredéke került felszínre. A lelet közelebbi korszakbesorolása bizonytalan.

Árpád-kori lelőhelyet az általunk bejárt területen egyáltalán nem találtunk, de még szórvány kerámiaként sem fordult elő. A viszonylag sűrűbb településhálózattal a középkortól kezdve számolhatunk az ÉNy-i határreszben. Összesen 4 lelőhelyen (56., 57., 59. és 60. lh.) találtunk a középkorra jellemző, narancssárga, szürke törésfelületű, apró kavicsal vagy szürke, nagyobb kavicszemekkel soványított anyagú edényekhez tartozó töredékeket. Mind a 4 lelőhely egy-egy tanyát jelölhetett az előkerült csekély számú kerámiatöredék alapján, melyek között szórványosan megtalálhatóak voltak a grafitos anyagú, ún. bécsi fazék- és kályhaszemtöredékek is.

Kora újkori, jellegzetes narancssárga színű, vékonyfalú, homokkal soványított anyagú, néha vörös festésű edénytöredékeket ugyancsak 4 lelőhelyről (51., 52., 53. és 55. lh.) gyűjtöttünk, melyek arra utalnak, hogy a 16–17. században tanyaszerű településhálózattal számolhatunk.

Miske DNY-i területén két, D. Szabó Kálmán által, az 1990-es években bejelölt lelőhelyet is azonosítottunk.

Munkatársak: Haraszi László, Litauszki Zoltán régész, Barta Gábor technikus, Keresztes Noémi Ninetta régészhallgató.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

151. Miskolc határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Á

Az „M30 gyorsforgalmi út – 26. sz. főút Miskolc északi elkerülő útberuházás II. üteme (Projekt kód: K380.01) (finanszírozási azonosító: KÖZOP 3.4.0-09-2009-0022)” elnevezésű projekt kapcsán készített a beruházás nyomvonalára vonatkozóan előzetes régészeti dokumentációt a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából. A tervezett beruházás a Sajó folyótól a BOSCH út Csorba-tói bal ívéig tartó 4500 m hosszú és 200 m széles vápa, valamint a Kis-Sajó hídjától a 3-as sz. főút M30 gyorsforgalmi út alatti körforgalomig tartó 3-as sz. főút áthelyezése nyomvonalának (1300 m) kialakítását jelenti. A terepbejárást 2012. október 4-én végeztük.

Rakottás (3. sz. főút mellett) (KÖH 94543): A lelőhelyen jellegtelen őskori és Árpád-kori kerámiát találtunk.

Arnót, Transzformátorteleptől nyugatra (KÖH 84849): A 3-as sz. főúttól 600 m-re, É-ra, egy kisebb, amorf alakú kiemelkedésen, a frissen letört napraforgóban jellegtelen őskori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú Melinda, Nagy Zoltán, Nagy S. József, Szolyák Péter és Szörényi Gábor András.

MISKOLCZI MELINDA

152. Miskolc-Felsőhámor, Szeleta-barlang (KÖH 16757) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

A Miskolc-Felsőhámor felett nyíló Szeleta-barlang lelőhelyen, 2012 szeptemberében tudományos célú tervátásat folyt, kutatási együttműködés keretében. Az ásatás célkitűzése egy olyan egybefüggő metszet kialakítása volt a barlang előterén, amely felöleli a teljes rétegsort, s amelyen új, komplex rétegtani adatsor nyerhető a lelőhely kronológiai problémáinak megoldásához.

A barlang előterének K-i oldalán, a bejáratától 6 m távolságra, a bevezető ösvény vonalára merőlegesen, 2 m széles szelvényt nyitottunk, 6 m hosszúságban. A szelvény bontása 5 cm-es szintek szerint haladt. A leletek előkerülési pontjait háromdimenziós rögzítéssel dokumentáltuk. A kiásott üledéket teljes egészében átszitáltuk és átválogattuk, majd egy részét mintavételezés szerint iszapolásra félretettük. Ennek eredményeként jelentős mennyiségű fosszilis állatcsontot és régészeti leletanyagot (pattintott köeszközöket, őskori kerámiatöredékeket) gyűjtöttünk be. Az ásatással sikerült bebizonyítani, hogy az előterén, a korábbi kőpakolás alatt, jelentős eredeti rétegsor található. Ennek feltárása és a teljes rétegtani metszet kialakítása további ásatásokat igényel. Kiegészítésként az új rétegtani profilhoz, újra kibontottuk Ringer Árpád korábbi ásatásainak metszetét a barlang bejáratának Ny-i oldalán és a Főfolyosó hátsó részében. Az ezekből vett üledékminták szedimentológiai, mikromorfológiai és geokémiai elemzéseit brit és német laborokban végzik el nemzetközi projektek keretében. Mintavételezéseket végeztünk radiokarbonos kormeghatározás céljából is.

MESTER ZSOLT – LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

Miskolc, Hejő mellett 3. lelőhely.
A középső neolitikum időszakára (tiszadobi csoport) tehető kútból előkerült egyik edény.

153. Miskolc, Hejő mellett, 3. lelőhely (KÖH 83363) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Szk

A Mályi–Miskolc geotermikus távhőrendszer TA 04–05 vezetékszakaszon a régészeti megfigyelés keretében lehatárolt lelőhely 152 objektumának feltárására 2012. augusztus 21. és szeptember 19. között került sor. A lelőhely Miskolc és Kistokaj között, Miskolctól DK-re található. Ny felől a Hejő kiszáradt medre, K felől a Petri-Hejő határolja, a feltárt (800 m hosszú) nyomvonalon kívül eső részét pedig jelenleg szántóföldként hasznosítják.

Az első megtelepedés a középső neolitikum időszakára (tiszadobi csoport) tehető. A korszakból néhány gödröt, egy kisebb paticsomladékot és egy kutat tártunk fel (S152), melyből nagy mennyiségű leletanyag mellett két, szinte teljesen ép edény került ki (*Az illusztrációt lásd a 69. oldalon!*).

A következő megtelepülés a késő bronzkorban történt. Ezt az időszakot több hulladék- és tárológödör, valamint egy agyagkitermelő gödör és a benne található házomladék emlékműve képviselte. Az ásatás különleges leletei közé sorolhatók az omladék szomszédságában található hulladékgödörből előkerült ún. hegedű formájú idolkok (S104, 2 db) és egy nagy méretű hordozható tűzhely darabjai (S80).

A szkíta korszakba számos gödör és 4 kút tartozik. Két gödörből ivelt hátú vaskést sikerült gyűjtenünk. Az egyik kút aljában teljesen ép, vállán két füllel ellátott urna típusú edényt is kibontottunk (S11A), egy másiktól (szarvasmarha? lábszár) csontból faragott, fülekkel ellátott perem alatt több helyen átlukasztott, üreges aljú csonttégely látott napvilágot (S14). Igazi ritkaság, hogy az egyik kút (S6) egy, a nedves agyagban jól konzerválódott deszkadarabot rejtett magában. A feltárás során egyetlen melléklet nélküli (szkíta kori?) sír (S75) került elő, egy Ny–K-i tájolású nyújtott, hátára fektetett csontvázas temetkezés.

HAJDÚ MELINDA – KALLI ANDRÁS

154. Miskolc, Szentlélek, Pálos kolostor (KÖH 16762)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á, Kk**

A kolostor rekonstrukciójára civil szerveződés jött létre, a Csatlánc egyesület vezetésével. Ennek keretében igény merült fel a kolostornegyyszög revitalizálására is. A korábban elhanyagolt, gazos, hepehupas romterületen 2012. május és július hónapok közötti időszakban folytattunk különböző jellegű régészeti munkálatokat, tervásatás keretében.

Először a kerengőudvar és a kerengőfolyosó területét rendeztük, eltávolítva a növényzetet és az erdei humuszt. Itt a terep rendezése után egy mesterséges járósinten megállva fejeztük be a szintsüllyesztést, ugyanis célunk csupán az volt, hogy az előkerülő falak síkjait tisztázzuk és előkészítsük az állagmegóvásra. A szintsüllyesztés után a kerengő falait teljes körű fotózással és geodéziai felméréssel dokumentáltuk, majd ezt követően a romfalakat részben visszabontva, majd újra raka konzerválták a civil szerveződésben résztvevő kőművesek.

A szintsüllyesztésen túl további régészeti feltárásokat is végeztünk, melyek során keresztirányú kutatóárokokkal vágtuk át a kerengőfolyosót, az udvart és a Ny-i kolostorszárnyat. Ez a szondázó ásatás legalább három építési periódus meglétét erősítette meg, melyek rétegei a 13–14. század fordulójától a késő középkorig voltak keltezhetőek. A szondázások célja volt egy későbbi, nagyobb felületű ásatás rétegtani tisztázása.

Az ásatásokon és a tereprendezéseken számos önkéntes és több miskolci középiskola diákja is részt vett.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS – MISKOLCZI MELINDA

155. Miskolc-Tapolca, Bencés apátság (KÖH 21066)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á, Kk**

A Herman Ottó Múzeum 2012. április 23. és november 28. között, Miskolc Város megbízásából ásatásokat végzett Miskolc-

con a tapolcai bencés apátság területén. Jelentésünk e kutatás eredményeit foglalja össze.⁴³

Az államalapítás idején, a 11. században szerveződő megye élére Szent István király állította Borsodot, akit az uralkodó jelentős birtokokkal adományozott meg. Utódai itt telepedtek le, egyiküket hívták Miskolcnak, aki nevet adott a legfontosabb birtoknak, a mai Miskolcnak. A Miskolc nemzetség tagjainak az Árpád-kori Magyarországon játszott szerepükhöz illeszkedően természetes volt, hogy Tapolcán ők is megalapították a maguk benedek-rendi apátságát, melynek védőszentje Szent Péter volt.

A tapolcai bencés apátság korai történetére vonatkozóan igen kevés írásos forrásunk van. Az alapítás pontos évét nem ismerjük. 1532 nyarán Bebek Imre és Ferenc embereikkel rátámadtak a tapolcai apátságra, kirabolták és felgyújtották. Ezt követően falai folyamatosan pusztultak. A 19. század végére már azt sem lehetett tudni, hol állt egykor.

2004-ben sikerült egyértelműen meghatározni, hogy földalatti maradványai a tapolcai völgyben, a meleg vízű források mellett, a mai fürdő előtti téren vannak. Templomának feltárására 2012-ben került sor. Ekkor meghatároztuk a hozzá D-ről kapcsolódó kolostorépület kiterjedését is.

A bencés apátság temploma egy egyhajós, enyhén patkóíves záródású szentéllyel készült épület, Ny-i oldalán egyetlen toronnyal. Belső tere 25 m hosszú és 8 m széles. Fala 1 m vastag, eredetileg kívül-belül vörös színű bogácsi kvaderekkel burkolták. A bencés templom építéséhez kapcsolódó rétegekben talált leletanyag alapján az apátság templomát a 12. században építhették.

Az emelkedő talajvíz miatt a templom belső járósintjét a 15. században 1 m vastagon feltöltötték. Ez a feltöltés megvédte a templom Árpád-kori padlóját és berendezését. Ez nagyon jó lehetőséget jelent a templom korai szerkezetének rekonstrukciójára. A templom É-i oldalához egy temetőkaplnát építettek, amelynek téglával, majd kőlapokkal falazott sírjait a több ágra szakadt nemzetség tagjai a 13. század végéig használták.

A meleg és hidegvízű mocsarak körbevette szigeten álló bencés templomot és a mellette álló kolostorépületet időben megelőzte egy rotunda felépítése. Falai 0,8 m vastagok, alapkörének külső átmérője 7,8 m, amiből K-i irányba egy patkóíves szentély nyúlik ki. Építési kora valószínűleg a 11. század.

A 12. században a bencés templomot oly módon építették fel, hogy a már álló körtemplom D-i oldalánál a két épület összekapcsolták. A bencés templom egy keskeny szeletet levágott a korábbi körtemplom falából, úgy, hogy azzal éppen a templomhajó ÉK-i sarkánál kapcsolódik össze. Az ily módon összekomponált épületet vizsgálva az is szembeötlő, hogy a bencés templom szentélyének az átmérője 10 cm különbséggel megegyezik a rotunda átmérőjével.

Ez a rotunda eredeti állapotában feltehetően plébániatemplomként működhetett. A bencés templom felépítése során nem bontották el. A hozzá kapcsolódó plébániai jogok pedig átszálltak az újonnan épített templomra, amiben ennek régészeti nyomai is megmaradtak.

A korai kerek templom szerepe az átépítés során megváltozott. Padlója alatt egy téglával falazott, igen gondosan megépített sírt találtunk. Ez a sír a rotunda közepén van, párhuzamosan annak tengelyével. Itt temethették el a bencés apátság alapítóját.

43 Részletesen ld.: Pusztai Tamás: A miskolc-tapolcai bencés apátság rotundája. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve LII(2013)149–170.